

بررسی اثرات شهرک‌های صنعتی بر کیفیت زندگی ساکنان

روستایی (مطالعه موردی: شهرستان گرمی)

وحید ریاحی^۱ - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
اصغر پاشازاده - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۷/۲۸ صص ۲۹-۴۶ تاریخ تصویب: ۱۳۹۱/۹/۷

چکیده

ایجاد شهرک‌های صنعتی در نواحی روستایی با هر هدفی، می‌تواند در تعدیل مشکلات، تأمین اشتغال و درآمد برای روستاییان و نیز رفاه ساکنان روستاهای اطراف مؤثر باشد. هدف از انجام این پژوهش، بررسی میزان اثرگذاری ایجاد شهرک‌های صنعتی بر اشتغال‌زایی در روستاها و وضعیت شاغلان، به ویژه شاغلان روستایی است. مطالعه حاضر درصدد پاسخ به این سؤال است که با اشتغال روستاییان در شهرک صنعتی، چه تغییراتی در سطح زندگی آنان حاصل شده است؟ این تحقیق، بر مبنای هدف از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی است که شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات در این مطالعه تلفیقی از روش‌های اسنادی و پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق را شاغلان واحدهای تولیدی شهرک صنعتی به تعداد ۵۶ نفر و کارفرمایان آن‌ها به تعداد ۵ نفر هستند که به وسیله ابزار پرسشنامه از آن‌ها پرسشگری به عمل آمد. در این تحقیق مشخص شد که بیش از نیمی از شاغلان روستایی شهرک صنعتی در روستاهای با فاصله ۱ تا ۵ کیلومتری و حدود ۸۲٪ در روستاهای با فاصله ۱۵ کیلومتری از شهرک صنعتی سکونت دارند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که واحدهای تولیدی شهرک صنعتی گرمی زمینه‌ساز بهبود سطح زندگی شاغلان روستایی نسبت به دوره قبل از اشتغال شده است؛ به طوری که امنیت شغلی، تغییر در وضعیت مسکن، تغییر در الگوی مصرف مواد غذایی و کالاهای بادوام، میزان مشارکت و ادامه زندگی در روستا از پیامدهای بارز شهرک صنعتی بر روی زندگی شاغلان روستایی بوده است.

کلیدواژه‌ها: صنعتی سازی روستاها، شهرک صنعتی، شاغلان روستایی، توسعه نواحی روستایی،

شهرستان گرمی.

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسأله

از یک سو، بسیاری از برنامه‌ریزان بر این تصورند که با ایجاد برخی از امکانات رفاهی و خدماتی در نواحی روستایی، ماندگاری جمعیت در روستا عملی می‌شود و میل به مهاجرت کاهش می‌یابد. از سوی دیگر، بهره‌گیری از خدمات برای دسترسی به رفاه بیشتر مستلزم صرف هزینه است. چنانچه شغل و درآمدی برای مکان زیستی ایجاد نشده باشد، جمعیت با مشکلی مضاعف روبرو می‌شود و قدرت بهره‌گیری از خدمات را نخواهد داشت؛ بنابراین، ابتدای هر حرکتی در محیط روستایی برنامه‌ریزی برای ایجاد اشتغال و درآمد، به ویژه برای جوانان روستایی است که وارد بازار کار می‌شوند و برای تأمین معاش خود باید شاغل شوند (مطیعی لنگرودی و نجفی‌کانی، ۱۳۹۰: ۱). محدودیت امکانات اشتغال در روستاها از یک سو و توسعه خدمات و امکانات در نواحی شهری از سوی دیگر، سبب افزایش مهاجرت روستاییان به شهرها می‌شود. این موارد یادشده به علاوه در نظر گرفتن اینکه کشاورزی از نظر ایجاد اشتغال جدید، قادر به پاسخگویی نیازهای شغلی جوانان روستایی نیست، صنعتی شدن روستاها به عنوان یکی از راه‌حل‌های مناسب برای ایجاد اشتغال، افزایش درآمد روستاییان، جلوگیری از مهاجرت به شهرها و در نهایت، توسعه صنعتی کشور بیشتر ضرورت می‌یابد (پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۱: ۳۴).

نظریه صنعتی شدن مناطق روستایی به مثابه کاتالیزوری در راستای ایجاد اشتغال پایدار و نیز آخرین چاره برای حل مشکل فقر مناطق روستایی است که هم‌اکنون بخشی بالقوه برای حل مشکل بیکاری و عامل تسکین‌دهنده‌ای برای مناطق محروم روستایی محسوب می‌شود (Samal, 1997: 57). بر اساس این دیدگاه، صنعتی شدن روستا و گسترش فعالیت‌های غیرکشاورزی عاملی مهم در افزایش رفاه و تأمین کالاها و خدمات ضروری برای خانواده‌های فقیر روستایی است (طاهرخانی، ۱۳۸۰: ۳۴). صنعتی کردن روستا به استقرار صنعت در مراکز روستایی اشاره دارد و باعث ایجاد اشتغال غیرکشاورزی، کمک به جلوگیری از جریان مهاجرت به مراکز شهری، تقویت پایه‌های اقتصادی مراکز روستایی، استفاده کامل از مهارت‌های موجود در ناحیه، فرآوری تولید کشاورزی محلی و تهیه

نهادهای اساسی و کالاهای مصرفی برای کشاورزان و دیگر افراد محلی می‌شود (سرورامینی، ۱۳۸۹: ۲۲۸).

با توجه به این امر مهم، در دهه اخیر استقرار صنایع در روستا در قالب شهرک‌ها و نواحی صنعتی در دستور کار مسئولان و برنامه‌ریزان کشور قرار گرفته است (مطیعی لنگرودی و نجفی کانی، ۱۳۹۰: ۱۴۸). در همین بین، ایجاد شهرک‌های صنعتی در نواحی روستایی می‌تواند در تعدیل مشکلات و تأمین اشتغال و درآمد برای روستاییان، بدون عوامل تولید بسیار موثر باشد. در حال حاضر که به دلیل کمبود عوامل تولید و آب و خاک، تأمین اشتغال در نواحی روستایی از طریق بخش کشاورزی با مشکل روبرو است و این کمبود عامل مهاجرت‌های بی‌رویه روستایی شده است، توجه به توان روستایی صنایع، برای کارایی محیط روستا بسیار موثر است؛ زیرا، توسعه روستایی صرفاً توسعه کشاورزی نیست و توسعه کشاورزی یکی از زیرسیستم‌های توسعه روستایی محسوب می‌شود (قاسمی سیانی، ۱۳۸۳: ۶)؛ بنابراین، می‌توان گفت که توسعه شهرک‌های صنعتی نیازی ضروری است و از نتایج شکل‌گیری شهرک‌های صنعتی، افزایش آگاهی‌ها از توسعه، افزایش تولیدات، تسهیل‌کننده فرایندهای توسعه و به‌کارگیری نیروی انسانی است (Margin & Bechara, 2009: 654).

۱.۱. پیشینه تحقیق

در بخش ادبیات تحقیق، نگارندگان یافته‌های دیگران و به‌عبارت‌دیگر، پیشینه مسئله یا نتایج تحقیقات دیگران و نیز قضایای کلی و نظریه‌های مرتبط با مسئله تحقیق را گردآوری کرده‌اند و در صورت نیافتن پاسخی برای مسئله تحقیق، مرحله پژوهش را آغاز کرده‌اند. علاوه‌براین، از تجارب پژوهشی دیگران در تدوین چارچوب نظری تحقیق و طراحی روش‌شناسی آن استفاده و تکیه‌گاهی نیز برای استدلال در مرحله ارزیابی فرضیه‌ها فراهم کرده‌اند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۹: ۱۰۶). براین‌اساس، نمونه‌ای تحقیقاتی که درباره نقش شهرک‌ها و نواحی صنعتی در وضعیت زندگی جامعه روستایی، به ویژه شاغلان روستایی شهرک‌های صنعتی انجام شده، در جدول (۱) به طور خلاصه نشان داده شده است:

جدول ۱- خلاصه ادبیات تحقیقات در مورد اثرات صنعتی شدن روستاها بر زندگی روستاییان

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

R	محقق	عنوان تحقیق	سال تحقیق	نتیجه تحقیق
۱	اسلام ریزوانول	«بررسی اثرات صنعتی شدن مناطق روستایی چین در دوره قبل و بعد از اصلاحات ارضی»	۱۹۹۴	افزایش درآمد خانوارها و تغییرات اساسی الگوی مصرف مواد غذایی و کالاهای مصرفی بادوام.
۲	آلکا پاربخ و همکاران	«صنعتی شدن به عنوان بخشی از فرایند توسعه همه‌جانبه روستایی بوری، هند»	۱۹۹۶	کاهش فقر در منطقه و افزایش آگاهی-ها، گسترش آموزش، سرمایه‌گذاری بیشتر در بخش کشاورزی و افزایش درآمد خانواده‌های کم‌درآمد، اشتغال‌زایی در بخش غیرکشاورزی و افزایش درآمد روستاییان.
۳	اولاف فاس	«تأکید بر اهمیت صنایع کوچک مقیاس در مناطق روستایی»	۱۹۹۷	اشتغال‌زایی بیشتر در مناطق روستایی نسبت به مناطق شهری.
۴	اسکینر	«مقررات اجتماعی و زیست-محیطی در مناطق روستایی چین»	۲۰۰۳	کسب درآمد و کاهش شکاف درآمدی در سطح روستا، اشتغال‌زایی و جذب نیروی کار روستایی.
۵	پاشازاده	«بررسی اثرات اقتصادی- معیشتی شهرک‌های صنعتی در توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرک صنعتی گرمی)»	۱۳۹۱	ارتقاء کیفی زندگی و تغییر در الگوی مصرف کالاهای بادوام (بهبود زندگی شاغلان روستایی شهرک صنعتی).
۶	رکن‌الدین- افتخاری	«استقرار صنعت در روستا و نقش آن در رفاه مناطق روستایی»	۱۳۸۱	ایجاد فرصت‌های شغلی، تولید درآمد برای اقشار فرودست روستایی و بهبود توزیع درآمد شاغلان واحدهای صنعتی نسبت به واحدهای غیرصنعتی و همچنین کاهش فقر، کاهش مهاجرت-های روستایی و افزایش رفاه در مناطق روستایی.
۷	شایان و حکمت‌شاهی اردبیلی	«نقش صنایع روستایی در توزیع بهینه درآمد»	۱۳۸۶	

با در نظر گرفتن مروری که بر ادبیات صورت گرفت و نیز توجه به موضوع تحقیق، نکات زیر مورد تأمل است و به طور کلی، می‌توان گفت که تحقیقات انجام شده این نتایج را در پی داشته است: تعدیل مشکلات، بهبود کیفیت زندگی مردم روستایی و افزایش شغل و درآمد که از مهمترین آنان است. همچنین، در برخی از تحقیقات صورت گرفته در برخی از روستاها، با توجه به اینکه بیشتر شاغلان این نواحی صنعتی روستایی از ساکنین شهرها بوده‌اند، ایجاد فرصت‌های شغلی، موفقیت‌آمیز نبوده است و حتی انگیزه‌های مهاجرت در شاغلان نیز کاهش را به دنبال نداشته است. با توجه به اینکه شهرک‌های صنعتی در مناطق و سکونتگاه‌های گوناگون، آثار و پیامدهای متفاوتی برجای می‌گذارند، در تحقیق حاضر سعی در مطالعه و ارزیابی اثرات احداث شهرک صنعتی گرمی بر سطح زندگی شاغلان روستایی است.

۲. روش‌شناسی پژوهش

شهرستان گرمی یا مغان یکی از ۱۰ شهرستان استان اردبیل است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، جمعیت این شهرستان ۸۴۲۶۷ نفر بوده است که دو سوم از جمعیت آن در مناطق روستایی سکونت دارند. این شهرستان بالغ بر ۲۰۵۹ کیلومتر مربع مساحت دارد و معادل ۳۳٪ از کل مساحت مغان و ۹/۶٪ از مساحت استان اردبیل است (سالنامه آماری استان اردبیل، ۱۳۸۹ و جمعیت شهرستان‌های کشور، سرشماری سال ۱۳۹۰). شهرستان گرمی یک شهرک صنعتی و یک ناحیه صنعتی دارد که ناحیه صنعتی به دلیل مشکلات مالی و بازاریابی، در حال حاضر راکد است. شهرک صنعتی با داشتن ۱۴ واحد صنعتی که در فاصله ۲ کیلومتری شهر گرمی قرار دارد، در پژوهش پیش رو بررسی و مطالعه می‌شود. این شهرک صنعتی در سال ۱۳۸۳ احداث شد و عملیات اجرایی آن از سال ۱۳۸۴ با ۲۸ هکتار مساحت که ۱۳ هکتار آن صنعتی است، آغاز شده است. از ۱۴ واحد صنعتی موجود در این شهرک صنعتی، ۵ واحد آن فعال و ۹ واحد دیگر غیرفعال هستند. در واحدهای فعال این شهرک، ۹۲ نفر مشغول به کار و فعالیت هستند که ۵۶ نفر از آن‌ها را شاغلان روستایی تشکیل می‌دهند.

جدول ۲- واحدهای بهره‌برداری شده و فعال شهرک صنعتی گرمی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

نام واحد	کل پرسنل	پرسنل روستایی	نوع صنعت	محصول تولیدی
آذرقاپو	۴۵	۳۴	کانی غیرفلزی	تولید درب
آزدان مغان	۷	۱	کانی غیرفلزی	ظروف یکبار مصرف
آزناپتون مغان	۵	۰	کانی غیرفلزی	بتون آماده
بارش هر زمان	۲۰	۱۹	کانی فلزی	شیرآلات
گلشن‌نبات مغان	۱۵	۲	غذایی	نبات و آبنبات
جمع	۹۲ نفر	۵۶ نفر	-	-

تحقیق حاضر بر مبنای هدف از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. برای جمع‌آوری اطلاعات نیز از روش‌های اسنادی و میدانی بهره گرفته شده است؛ به طوری که در مرحله توصیف، داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز با روش‌های اسنادی به دست آمده‌اند. بخش میدانی علاوه بر مشاهده مستقیم و مصاحبه، مبتنی بر تهیه و تکمیل پرسشنامه در دو سطح شاغلان روستایی واحدهای صنعتی و مدیران واحدهای صنعتی است. در مرحله تحلیلی (تجزیه-و تحلیل آماری) برای استنباط نتایج و تحلیل اطلاعات حاصل از برداشت‌های میدانی، از نرم‌افزار SPSS (آزمون‌های ناپارامتری ویلکاکسون، مک‌نمار و علامت) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق را شهرک صنعتی گرمی و شاغلان آن تشکیل می‌دهند. از بین آن‌ها، به عنوان جامعه نمونه، شاغلان روستایی واحدهای تولیدی که ۵۶ شاغل فعال بودند و نیز کارفرمایان واحدهای تولیدی که ۵ نفر بودند، به روش تمام‌شماری انتخاب شدند. به این جامعه نمونه پرسشنامه‌هایی برای تکمیل، داده شد. همچنین، برای پایایی پرسشنامه شاغلان روستایی از آزمون آلفای کورنباخ استفاده شد که ضریب آلفای پرسشنامه ۰/۸۲ بود که این، نشان از پایایی و سطح اطمینان بسیار بالای پرسشنامه است. شایان ذکر است که قلمرو زمانی این تحقیق از فروردین‌ماه ۱۳۹۰ تا شهریورماه ۱۳۹۱ است.

با توجه به مطالب ذکر شده، در محدوده مورد مطالعه این سؤال مطرح است که آیا ایجاد شهرک صنعتی اثرات مثبتی بر زندگی شاغلان روستایی شهرک صنعتی داشته است؟ در پیوند با این سؤال، فرضیه‌های زیر مطرح می‌شوند که:

H_0 = به نظر می‌رسد ایجاد شهرک صنعتی باعث بروز اثرات مثبتی در زندگی شاغلان روستایی شهرک صنعتی نشده است.

H_1 = به نظر می‌رسد ایجاد شهرک صنعتی باعث بروز اثرات مثبتی در زندگی شاغلان روستایی شهرک صنعتی شده است.

۳. یافته‌های تحقیق

۳.۱. یافته‌های توصیفی

آمار یا یافته‌های توصیفی آن قسمت از روش‌های آماری است که جمع‌آوری، گروه‌بندی و خلاصه‌کردن اطلاعات و رسم نمودارها و تعیین شاخص‌ها را دربرمی‌گیرند (مهدوی و طاهرخانی، ۱۳۸۳: ۹). در این ارتباط، یافته‌های توصیفی این تحقیق شامل دو پرسشنامه شاغلان روستایی شهرک صنعتی و کارفرمایان واحدهای صنعتی است.

بیش از ۹۰٪ از شاغلان روستایی شهرک صنعتی در رده سنی ۲۰-۴۰ سال؛ یعنی، گروه سنی جوان و میان‌سال قرار دارند. میانگین سنی آنان نیز برابر با ۲۷/۲ سال و حداقل و حداکثر سن آنها به ترتیب، ۱۸ و ۵۱ سال است. همچنین، دو سوم از شاغلان روستایی شهرک صنعتی را افراد متأهل تشکیل می‌دهند و سایر شاغلان روستایی مجرد هستند. بر اساس اطلاعات حاصل از پرسشنامه، ۴۲٪ از شاغلان فعال روستایی شهرک صنعتی گرمی سابقه فعالیتی کمتر از ۲۴ ماه دارند؛ ۲۵٪ دارای سابقه‌ای برابر با ۲۴ تا ۳۶ ماه هستند؛ ۲۳/۳٪ هم سابقه‌ای برابر با ۳۶ تا ۴۸ ماه دارند و ۸/۹٪ از شاغلان روستایی بیشتر از ۴۸ ماه سابقه فعالیتی دارند. علاوه بر این، میانگین سابقه کار در شهرک صنعتی ۲۶/۶ ماه با انحراف معیار ۱۶/۷۵ و حداقل و حداکثر به ترتیب، ۴ ماه و ۵۰ ماه بوده است. از ۵۶ نفر شاغل روستایی شهرک صنعتی تنها یک نفر بیسواد بوده که آن نفر هم به عنوان آبدارچی مشغول به کار بوده است. بیشترین تعداد باسوادهای روستایی فعال در شهرک صنعتی، مربوط به دوره دبیرستان و دیپلم بودند که شامل ۶۷/۹٪ بوده‌اند و ۸ نفر نیز دارای مدرک

تحصیلات عالی دانشگاهی بوده‌اند که این، نشانگر بالابودن سطح سواد شاغلان روستایی شهرک صنعتی گرمی است. همچنین، میانگین سطح سواد ۱۱ سال که نشان از سطح سواد بالای شاغلان روستایی در شهرک صنعتی گرمی دارد، شامل بی سواد تا لیسانس می‌شود. از لحاظ محل سکونت، بیش از نیمی از شاغلان روستایی شهرک صنعتی، در روستاها تا فاصله ۱ تا ۵ کیلومتری و ۸۲/۲٪ در روستاهایی تا فاصله ۱۵ کیلومتری شهرک صنعتی سکونت دارند؛ این فاصله به گونه‌ای است که شاغلان روستایی فعال در شهرک صنعتی می‌توانند به دلیل فاصله نسبتاً اندک از این شهرک و وجود مسیر مناسب، با وسیله نقلیه عمومی و حتی موتورسیکلت تا شهرک تردد کنند. علاوه بر این، میانگین فاصله روستاهای محل سکونت شاغلان روستایی از شهرک، ۱۵ کیلومتر است که از ۲ کیلومتر تا ۴۰ کیلومتر را شامل می‌شود. در مجموع، در شهرک صنعتی گرمی، ۵ واحد صنعتی مشغول به فعالیت هستند که از این تعداد، ۴ واحد تولیدی از نوع واحد تولیدی کانی غیرفلزی هستند. مهم‌ترین امکاناتی که واحدهای تولیدی در اختیار شاغلان قرار داده‌اند، بیمه کار است که بیشتر واحدها برابر با قانون کار، شاغلان خود را بیمه کرده‌اند. همچنین، نوع بهره‌برداری از واحدهای تولیدی، غیر از یک مورد، همگی به صورت پاره‌وقت است.

جدول ۳- توزیع افراد شاغل در واحدهای تولیدی فعال شهرک صنعتی گرمی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

شاغلان					نام واحد تولیدی
شهری	روستایی	زن	مرد	جمع	
۶	۱	۰	۷	۷	آزدان مغان
۱	۱۹	۸	۱۲	۲۰	بارش هر زمان
۱۱	۳۴	۳	۴۲	۴۵	آذرقاپو
۵	۰	۰	۵	۵	آزنا بتن مغان
۱۳	۲	۵	۱۰	۱۵	گلشن نبات مغان
۳۶	۵۶	۱۶	۷۶	۹۲	مجموع

۲.۳ یافته‌های استنباطی

در این پژوهش علاوه بر کاربرد روش‌های آماری توصیفی، با استفاده از روش‌های آماری استنباطی، بر اساس فرضیه‌های تحقیق به تحلیل و آزمون فرضیه‌ها و شناسایی چگونگی روابط بین متغیرها پرداخته شده است. تجزیه و تحلیل در دو مقطع زمانی پیش از اشتغال و بعد از اشتغال در واحدهای تولیدی صنعتی شهرک در زمینه‌های الگوی مصرف کالاهای بادوام، الگوی مصرف مواد غذایی، وضعیت تحصیلی، وضعیت مشارکت شاغلان، وضعیت امنیت شغلی، وضعیت ادامه زندگی در روستا و وضعیت مسکن انجام می‌شود.

جدول ۴- سنجش وضعیت الگوی مصرف کالاهای بادوام در دو دوره قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی با استفاده از

آزمون مک‌نمار

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

توضیحات	نتیجه فرضیه- های فرعی	Sig	کالاهای مصرفی بادوام	F ^۲
قبل از اشتغال ۱۰ نفر از ۵۶ نفر شاغل در شهرک صنعتی رایانه شخصی داشته‌اند که در دوره بعد از اشتغال به ۲۱ نفر افزایش یافته است.	* ^۱	.۰۰۱	رایانه شخصی	۱
قبل از اشتغال = ۰ مورد / بعد از اشتغال = ۸ مورد	*	.۰۰۸	مبلمان خانگی	۲
قبل از اشتغال = ۷ مورد / بعد از اشتغال = ۱۹ مورد	*	.۰۰۰	تلویزیون جدید	۳
قبل از اشتغال = ۸ مورد / بعد از اشتغال = ۱۰ مورد	*	.۰۰۲	ماشین لباس- شویی	۴
قبل از اشتغال = ۲۰ مورد / بعد از اشتغال = ۲۷ مورد	** ^۲	.۰۱۶	اجاق گاز فردار	۵
قبل از اشتغال = ۸ مورد / بعد از اشتغال = ۱۹ مورد	*	.۰۰۱	یخچال فریزر	۶
قبل از اشتغال = ۶ مورد / بعد از اشتغال = ۳۳ مورد	*	.۰۰۰	کولر	۷
قبل از اشتغال = ۲۲ مورد / بعد از اشتغال = ۳۷ مورد	*	.۰۰۰	جاروبرقی	۸
قبل از اشتغال = ۲۸ مورد / بعد از اشتغال = ۴۷ مورد	*	.۰۰۰	تلفن	۹
قبل از اشتغال = ۶ مورد / بعد از اشتغال = ۱۸ مورد	*	.۰۰۰	وسیله نقلیه	۱۰

جدول (۴) بیان‌کننده این است که از ۱۰ مورد کالای بادوام مصرفی، فقط کالای اجاق گاز فردار است که در سطح ۹۵٪ معنادار بوده و سایر کالاها در سطح ۹۹٪ معنادار بوده‌اند که این نکته را آزمون مک‌نمار تأیید

. معنی‌داری در سطح ۹۹٪

. معنی‌داری در سطح ۹۵٪

کرده است. از نظر تغییرات، کمترین تغییر مربوط به کالای ماشین لباسشویی بوده است که در دوره قبل از اشتغال ۸ نفر از شاغلان گفته‌اند ماشین لباسشویی داشته‌اند که این رقم در دوره بعد از اشتغال از بین ۵۶ نفر به ۱۰ نفر رسیده است؛ یعنی، فقط افزایش ۲ موردی داشته است که این هم بیشتر به این امر مربوط می‌شود که فرهنگ استفاده از ماشین لباسشویی در روستاها مرسوم نشده است. در مقابل، کالای کولر وجود داشته که در دوره قبل از اشتغال از ۶ مورد به ۳۳ مورد در دوره بعد از اشتغال افزایش یافته است و بیشترین تغییر را در بین ۱۰ کالای یادشده در جدول (۴) به خود اختصاص داده است. در کل، می‌توان گفت از نظر شاغلان روستایی، شهرک صنعتی موجب افزایش استفاده از کالاهای مصرفی بادوام شده است.

جدول ۵- سنجش وضعیت الگوی مصرف مواد غذایی شاغلان روستایی شهرک صنعتی، در دو دوره قبل و بعد از اشتغال با استفاده از آزمون ویلکاکسون

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

R	مواد غذایی	فراوانی	مقدار اماره Z	sig	نتیجه فرضیه‌های فرعی
۱	غذای آماده	۵۶	-۲.۶۷۳	.۰۰۸	*
۲	گوشت	۵۶	-۲.۴۴۹	.۰۱۴	**
۳	برنج	۵۶	-۴.۱۲۳	.۰۰۰	*
۴	انواع سبزی	۵۶	-۳.۱۶۲	.۰۰۲	*
۵	میوه	۵۶	-۲.۲۶۳	.۰۲۵	**
۶	انواع شیرینی	۵۶	-۴.۶۰۴	.۰۰۰	*
۷	لبنیات	۵۶	-۲.۲۸۹	.۰۲۷	**
	مجموع الگوی مصرف	۵۶	-۵.۸۷۷	.۰۰۰	*

از ۷ مورد الگوی مصرف مواد غذایی ذکرشده در جدول (۵)، گوشت، میوه و لبنیات با توجه به sig آن‌ها که زیر ۰/۰۵ است، سطح معنی‌داری ۹۵٪ دارند و غذای آماده، برنج، انواع سبزی و انواع شیرینی، با در نظر داشتن sig آن‌ها که زیر ۰/۰۱ است، سطح معنی‌داری آن‌ها برابر با ۹۹٪ است. به‌طور کلی، آزمون ویلکاکسون نیز مجموع الگوی مصرف مواد غذایی را در سطح معنی‌داری ۹۹٪ از نظر شاغلان روستایی شهرک صنعتی گرمی تأیید کرده است؛ یعنی، با اشتغال در شهرک صنعتی، الگوی مصرف مواد غذایی شاغلان روستایی تغییر یافته است.

۱. معنی‌داری در سطح ۹۹٪

۲. معنی‌داری در سطح ۹۵٪

جدول ۶- سنجش وضعیت آموزشی شاغلان روستایی شهرک با استفاده از آزمون علامت (sign test)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

وضعیت سواد شاغلان روستایی در دو دوره قبل و بعد از اشتغال	تعداد	اختلاف منفی	اختلاف مثبت	برابر	sig
	۵۶	۰	۷	۴۹	.۰۱۶

از جدول (۶) این یافته‌ها به دست می‌آید که از ۵۶ نفر روستایی فعال در شهرک صنعتی گرمی، ۷ نفر سطح تحصیلاتشان بالا رفته است و ۴۹ نفر باقی مانده همان سطح سواد قبل از اشتغال را داشته‌اند. این مطلب را آزمون علامت با sig برابر با ۰/۰۱۶، در سطح معنی داری ۹۵٪ تأیید کرده است. همچنین، آزمون ویلکاکسون نیز با سطح معنی داری ۰/۰۰۸ و مقدار $Z = 2/646$ ، این رابطه را در سطح معنی داری ۹۹٪ تأیید می‌کند. در مجموع، می‌توان گفت که از نظر تحصیلات شاغلان روستایی رشد چشمگیری مشاهده نشده است.

جدول ۷- سنجش وضعیت مشارکت شاغلان روستایی شهرک صنعتی در امور روستا، با استفاده از آزمون ویلکاکسون

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

نتیجه فرضیه‌های فرعی	sig	آماره Z	رتبه‌ها			وضعیت مشارکت شاغلان روستایی در امور روستا در دو دوره قبل و بعد از اشتغال
			منفی	مثبت	رتبه	
۱*	.۰۰۲	-۳.۰۵۱	۱۲	۴۳	مشارکت مالی	
۲-	.۱۲۴	-۱.۰۵۱	۱۲	۳۷	مشارکت یدی	
*	.۰۰۰	-۳.۵۴۷	۲۰	۳۵	مشارکت مشورتی	
*	.۰۰۰	-۵.۹۰۵	۰	۱۲	مشارکت سیاسی-اجتماعی	
*	.۰۰۰	-۵.۳۰۳	۱	۱۵	مجموع مشارکت‌ها	

بر طبق جدول (۷)، میزان مشارکت شاغلان روستای شهرک صنعتی گرمی نشان می‌دهد که به غیر از مشارکت یدی که در آزمون ویلکاکسون تأیید نشده است- که به نظر می‌رسد مربوط به فعالیت در شهرک صنعتی و نبود فرصت لازم برای انجام کارهای یدی روستا باشد- سایر مشارکت‌ها در سطح ۹۹٪ معنی دار بوده‌اند. در مجموع مشارکت‌ها نیز این معنی داری صادق است.

. معنی داری در سطح ۹۹٪

. نبود معنی داری

جدول ۸- سنجش امنیت شغلی شاغلان روستایی شهرک صنعتی در دو دوره قبل و بعد از اشتغال، با استفاده از آزمون ویلکاکسون

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

نتیجه فرضی- های فرعی	sig	اماره Z	رتبه‌ها			وضعیت امنیت شغلی شاغلان روستایی
			برابر	مثبت	منفی	
* ^۱	.۰۰۰	-۵.۶۷۰	۱۶	۴۰	۰	میزان رضایت از شغل
* ^۲	.۰۰۰	-۶.۱۰۵	۵	۴۹	۲	میزان امیدواری به آینده شغلی

بر اساس جدول (۸)، وضعیت امنیت شغلی شاغلان روستایی، بعد از اشتغال در واحدهای صنعتی تغییری مثبت داشته است؛ زیرا، رتبه‌های مثبت در مؤلفه‌های میزان رضایت از شغل و میزان امیدواری به آینده شغلی، به ترتیب ۴۰ و ۴۹ بوده است؛ یعنی، در این تعداد نفر از ۵۶ نفر فعال روستایی شهرک صنعتی، تغییرات مثبت و افزایشی صورت گرفته است و امنیت شغل آن‌ها بیشتر شده است. این مطلب را آزمون ویلکاکسون در سطح معنی‌داری ۹۹٪ تأیید می‌کند.

جدول ۹- سنجش وضعیت شاغلان روستایی درباره ادامه زندگی در روستا در دو دوره قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی، با استفاده از آزمون ویلکاکسون

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

نتیجه فرضیه‌های فرعی	sig	اماره Z	رتبه‌ها			فراوانی	وضعیت ادامه زندگی در روستا در دو دوره قبل و بعد از اشتغال
			برابر	مثبت	منفی		
** ^۱	.۰۲۶	-۲.۲۲۶	۳	۳۸	۱۵	۵۶	تمایل شاغل برای ادامه زندگی در روستا
- ^۲	.۰۶۴	-۱.۸۴۹	۱۱	۲۴	۵	۴۰	تمایل همسر شاغل برای ادامه زندگی در روستا
-	.۱۹۱	-۱.۳۰۹	۷	۵	۵	۱۷	تمایل فرزند/فرزندان شاغل برای ادامه زندگی در روستا
* ^۳	.۰۰۲	-۳.۱۳۷	۳	۴۱	۱۲	۵۶	مجموع تمایل خانواده شاغل برای ادامه زندگی در روستا

. معنی‌داری در سطح ۹۹٪

. معنی‌داری در سطح ۹۵٪

. نبود معنی‌داری

. معنی‌داری در سطح ۹۹٪

یافته‌های تحقیق در جدول (۹) نشان می‌دهد که با اشتغال فرد شاغل در شهرک صنعتی به میزان تمایل وی برای ماندن در روستا افزوده شده است. بر اساس این جدول، از ۵۶ نفر شاغل روستایی، شهرک صنعتی بر میزان تمایل ۳۸ نفر از آن‌ها به ماندگاری در روستا تأثیری مثبت داشته است که در سطح معنی‌داری ۹۵٪ نیز این امر تأیید می‌شود؛ اما شهرک صنعتی در میزان تمایل به ماندگاری همسران شاغلان، چنان تأثیری برجای نگذاشته که این مورد نیز از sig زیاد آزمون ویلکاکسون مشخص است. دربارهٔ میزان تمایل فرزندان شاغلان که سن متناسب داشتند، همین مطلب نیز صادق بوده است. در مجموع، اشتغال در شهرک صنعتی در تمایل خانواده در رابطه با بر ماندگاری در روستا اثرگذار بوده و موجب افزایش این تمایل نیز شده است که این رابطه مثبت در سطح ۹۹٪ معنی‌دار است.

جدول ۱۰- وضعیت مالکیت مسکن شاغلان روستایی در دو دوره قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی گرمی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

مالکیت مسکن		شخصی	اجاره‌ای	خانه پدري	جمع
قبل از اشتغال	فراوانی	۷	۳	۴۶	۵۶
	درصد	۱۲.۵	۵.۴	۸۲.۱	۱۰۰
بعد از اشتغال	فراوانی	۲۱	۲	۳۳	۵۶
	درصد	۳۷.۵	۳.۶	۵۸.۹	۱۰۰

شکل ۱- وضعیت مالکیت مسکن شاغلان روستایی در دو دوره قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی

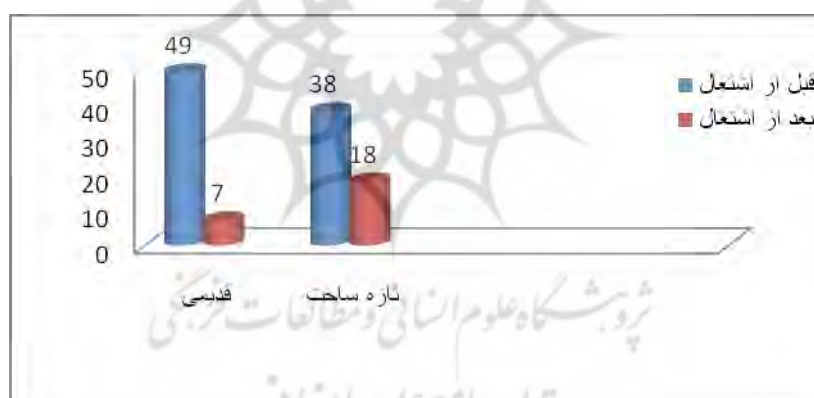
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

بنابر جدول (۱۰) و نمودار (۱)، وضعیت مالکیت مسکن شاغلان روستایی شهرک صنعتی در دوره قبل از اشتغال، ۸۲/۱٪ از نوع خانه پدری و ۱۲/۵٪ از نوع خانه شخصی بوده است که در دوره بعد از اشتغال این میزان به ترتیب، ۵۸/۹٪ و ۳۷/۵٪ شده است؛ یعنی، اشتغال در شهرک صنعتی زمینه‌ای را ایجاد کرده که از میزان خانه‌های پدری کاسته شده و در عوض به میزان خانه‌های شخصی افزوده شده است.

جدول ۱۱- سنجش نوع مسکن شاغلان روستایی شهرک صنعتی، با استفاده از آزمون مک‌نمار

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

بعد از اشتغال		قبل از اشتغال
تازه ساخت	قدیمی	
۱۲	۳۷	قدیمی
۶	۱	تازه‌ساخت

شکل ۲- نوع مسکن شاغلان روستایی شهرک صنعتی در دو دوره قبل و بعد از اشتغال

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

بر اساس جدول (۱۱) و نمودار (۲)، نوع مسکن در دوره قبل از اشتغال شاغلان روستایی بیشتر از نوع قدیمی بوده است؛ یعنی، ۴۹ مسکن، قدیمی و ۷ مسکن، تازه‌ساخت بوده است. در دوره بعد از اشتغال، این ارقام به ترتیب، ۳۸ و ۱۸ مسکن شده‌اند؛ یعنی، بر تعداد مسکن‌های تازه‌ساخت افزوده

شده است. این مطلب را آزمون مک‌نمار با توجه به Sig برابر با ۰/۰۰۰ در سطح ۹۹٪ معنی‌دار تأیید کرده است.

در نهایت، با توجه به آزمون‌های مختلف گرفته‌شده در مورد وضعیت شاغلان روستایی در دو دوره قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی، می‌توان گفت شهرک صنعتی موجب بهبود سطح زندگی شاغلان روستایی شده است؛ از این رو، فرضیه H₁ تأیید نشده است.

۴. بحث و نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

یکی از مهم‌ترین وظیفه‌های دولت، برنامه‌ریزی برای کاهش مشکلات مردم است. در کشورهای جهان سوم و به ویژه در کشور ایران این مشکلات در مناطق روستایی، به طور مضاعف گریبان‌گیر روستاییان هستند؛ طوری که فشار بر زمین‌های کشاورزی، سطح پایین زندگی و بی‌کاری نیروی کار روستایی از مهم‌ترین آن‌ها است که به نظر می‌رسد صنعتی کردن روستاها می‌تواند بهترین راهبرد در این خصوص باشد. یکی از روش‌های صنعتی کردن روستا ایجاد صنایع کوچک مقیاس همچون ایجاد شهرک صنعتی در نواحی روستایی است که می‌تواند در تعدیل مشکلات جمعیت روستایی از نظر تأمین اشتغال و فعالیت، مؤثر باشد. در این باره، تحقیق حاضر نقش شهرک صنعتی گرمی را بر شاغلان روستایی در شهرک یادشده مطالعه کرده است و آثار و پیامدهای آن را تجزیه و تحلیل کرده است که در زیر به صورت فهرست‌وار ذکر می‌شوند:

- ۱- یکی از اهداف اساسی و اولیه شهرک صنعتی، ایجاد اشتغال، درآمد و جذب نیروی کار ساکن روستا بوده که به این مطلوب دست یافته است؛ زیرا، شهرک صنعتی بیشترین نیروی کار خود را از روستاهای اطراف شهرک تأمین کرده است. با وجود فاصله اندک شهرک صنعتی از شهر گرمی (۲ کیلومتر)، بیش از ۶۰٪ از شاغلان شهرک را نیروی کار روستایی تشکیل می‌دهند که این مورد نشان‌دهنده ایجاد فرصت‌های شغلی در قالب جذب نیروی کار ارزان و بدون تخصص روستایی است؛
- ۲- وضعیت شاغلان روستایی شهرک صنعتی در دو دوره قبل و بعد از اشتغال، بیانگر موفقیت شهرک صنعتی در محقق‌ساختن پاره‌ای از شاخص‌های سطح زندگی و رفاه آنان بوده است؛ به طوری که امنیت شغلی، تغییر در وضعیت مسکن، تغییر در الگوی مصرف مواد غذایی و کالاهای

بادوام، میزان مشارکت، تغییر نسبی در وضعیت آموزش و ادامه زندگی در روستا از پیامدهای بارز تأثیر نواحی صنعتی بر شاغلان روستایی بوده است؛

۳- شهرک صنعتی برای شاغلان خود خدمات و امکاناتی ارائه کرده که مهم‌ترین آن‌ها سرویس رفت و آمد است. اما، درباره بیمه کار و وام، بسیار ضعیف عمل کرده که این موارد ناشی از مشکلات مالی واحدهای صنعتی مستقر در شهرک صنعتی گرمی است؛

۴- بنا بر برداشت‌های میدانی تحقیق، گسترش فرصت‌های شغلی منجر به افزایش تمایل افراد شاغل در واحدهای صنعتی به ادامه زندگی در روستا شده است؛ اما انگیزه خانواده شاغل (همسر و فرزندان)، همان انگیزه قبل از اشتغال بوده است؛ یعنی، تمایل به مهاجرت تغییر قابل ملاحظه‌ای نداشته و همچنان بالا است؛

۵- تغییر در وضعیت مسکن شاغلان؛ به طوری که از میزان خانه‌های پدری و قدیمی کاسته شده و به میزان خانه‌های شخصی و تازه‌ساخت افزوده شده است که این هم به انگیزه و تمایل به ماندگاری آن‌ها در روستا مربوط می‌شود؛

۶- در زمینه مشارکت مالی، مشورتی و سیاسی افزایش وجود داشته است؛ اما، در مورد مشارکت یدی تغییر صورت نگرفته است که این هم مربوط به فعالیت در شهرک صنعتی و نبود فرصت لازم برای انجام کارهای یدی روستا از سوی شاغلان واحدهای صنعتی است؛ ولی در مجموع، مشارکت در امور روستا افزایش داشته است؛

۷- درباره وضعیت امنیت شغلی تغییر مثبتی ایجاد شده است؛ یعنی، میزان رضایت از شغل افزایش یافته است و آینده شغلی، آینده واحد تولیدی و ادامه کار در آن امیدوارکننده بوده است؛ ولی با این وجود، بیشتر شاغلان واحدهای تولیدی به دنبال شغل دیگری هستند که این ناشی از شغل پاره-وقت و فصلی آن‌ها که متأثر از بهره‌برداری پاره‌وقت بیشتر واحدهای صنعتی است، می‌باشد.

در خاتمه، این پیشنهادها مطرح می‌شوند:

۱- تأمین اعتبارات و تخصیص وام با توجه به مشکلات مالی واحدهای تولیدی، ایجاد شرایط آسان و جلب مشارکت سرمایه‌گذاران در راستای گسترش صنایع در مناطق روستایی برای توسعه روستایی، صورت گیرد؛

- ۲- تشویق و حمایت از صنعت‌گران روستایی با هدف تقویت صنایع روستایی و اشتغال‌زایی در راستای کاهش مهاجرت و افزایش انگیزه ماندگاری در روستاها انجام شود؛
- ۳- چون منطقه با کمبود سرمایه، کمبود نیروی متخصص و وجود نیروی انسانی غیرماهر مازاد بخش کشاورزی روبرو است، بنابراین، به گسترش واحدهای صنعتی کوچک‌مقیاس احتیاج دارد؛ چراکه صنایع کوچک با وجود نیاز به سرمایه اندک و نیروی کار غیرماهر، موجب افزایش اشتغال و درآمد برای منطقه می‌شوند؛
- با توجه به پاره‌وقت بودن بهره‌برداری از واحدهای صنعتی، لازم است که برای ارتقاء بهره‌برداری تمام‌وقت، اصلی‌ترین مشکل واحدها که بازاریابی محصولات تولیدی است، توسط برنامه‌های دولت رفع شود تا زمینه‌ای برای ایجاد اشتغال بیشتر و توسعه نواحی روستایی باشد؛
- برای افزایش انگیزه و روحیه شاغلان روستایی شهرک صنعتی و نیز با هدف توسعه روستایی و ماندگاری در روستا، به شاغلان روستایی تسهیلات بانکی به شرط مصرف و ساخت‌وساز در روستا واگذار شود.

کتابنامه

- ۱- پاشازاده، ا. (۱۳۹۱). «بررسی اثرات اقتصادی- معیشتی شهرک‌های صنعتی بر نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرک صنعتی گرمی)». مجموعه مقالات اولین همایش ملی توسعه روستایی دانشگاه گیلان. استاندارگیلان.
- ۲- پوراحمد، ا؛ طاهرخانی، م. و باباخانی، ر. (۱۳۸۱). «نقش نواحی صنعتی در اشتغال و کاهش مهاجرت‌های روستایی». پژوهش‌های جغرافیایی. شماره ۴۳، صص ۴۳-۵۶.
- ۳- حافظ‌نیا، م. (۱۳۸۹). «مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی». تهران: انتشارات سمت.
- ۴- رکن‌الدین‌افتخاری، ع. (۱۳۸۱). «استقرار صنعت در روستا و نقش آن در رفاه مناطق روستایی». پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. دانشگاه تربیت مدرس

- ۵- سرور امینی، ش.؛ اسدی، ع. و کلاتری، خ. (۱۳۸۹). «بررسی اثرات شهرک صنعتی اشتهارد بر توسعه روستاهای همجوار». نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی). جلد ۲۴. شماره ۲، صص ۲۲۷-۲۳۸.
- ۶- شایان، ح. و شاهی‌اردبیلی، ح. (۱۳۸۶). «نقش صنایع روستایی در توزیع بهینه درآمد». فصلنامه جغرافیا و توسعه. شماره ۲، صص ۱۹۶-۲۱۲.
- ۷- طاهرخانی، م. (۱۳۸۰). «نقش نواحی صنعتی در توسعه مناطق روستایی». پژوهش‌های جغرافیایی. شماره ۴۰، صص ۳۳-۴۹.
- ۸- قاسمی سیانی، م. (۱۳۸۳). «اثرات احداث شهرک‌های صنعتی در نواحی روستایی (نمونه موردی: شهرک صنعتی کوهپایه اصفهان)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.
- ۹- مطیعی لنگرودی، ح. و نجفی کانی، ع. (۱۳۹۰). «توسعه و صنعتی‌سازی روستا». تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۰- مهدوی، م. و طاهرخانی، م. (۱۳۸۳). «کاربرد آمار در جغرافیا». تهران: نشر قومس.
- ۱۱- مرکز آمار ایران. (۱۳۸۹). «سالنامه آماری استان اردبیل». استانداری اردبیل.
- ۱۲- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۰). «سرشماری شهرستان‌های کشور».
- 13- Bechara, L. & Alessanra, M. (2009). "Eco- industrial park development in Rio de Janeiro- Brazil: A tool for sustainable development". Journal of cleaner production. Vol. 17. No. 7, pp. 653-661.
- 14- Parikh, A. (1996). "Impact of rural industrialization on village life and economy: A social accounting matrix approach". Economic development and cultural change. Vol. 44. No.2, pp.351-377.
- 15- Rizwanul, I. (1994). "Rural industrialization: An engine of prosperity in post reform rural China". World development. Vol. 22. No.11, pp.1643-1662.
- 16- Samal, K.C. (1997). "Rural non-farm activities in specific regions of Orissa". Journal of rural development. Vol.16. No.3, pp. 357-464.
- 17- Skinner, M.W.; Joseph, A.E. & Kuhn, R.G. (2003). "Social and environmental regulation in rural china: Bringing the changing role of local government into focus". Geoforum. Vol. 34. No.2, pp. 267-281.